

Ütopya ve ceza: Thomas More'un ceza eleştirisi

Zeki Aktaş*

Öz

Bu çalışma, Thomas More'un *Ütopya*'sı bağlamında ceza meselesini ele almakta olup, More'un ceza eleştirisini ve bu eleştiriyi tamamlayan argümanları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ceza meselesi *Ütopya*'daki başlıca tartışmalardan biridir. More, suçun sosyo-ekonomik bağlamdan yalıtık bir şekilde tahlil edilemeyeceği ve cezanın işlenen suçun ağırlığıyla orantılı olması gerektiği iddiasından hareketle adil ve makul olmayan ceza uygulamalarını kesin bir dille mahkûm eder. More'a göre suç problemi, sadece hukuki tedbirler veya cezai yaptırımlar ile çözülebilecek bir mesele değildir; yoksulluğun ağırlığı altında ezilen, hatta açlık çeken ve sırf bu çaresizlik yüzünden suç işleyen insanlara sert cezalar vermek veya onları sorgusuz sualsiz darağacına yollamak suçu ortadan kaldırmaya yetmediği gibi, adaletsizdir de. Dolayısıyla bu türden bir ceza adaletinin hem etik sınırları hem de suçtan caydırma vasfı tartışmalı olup, meşruiyet sorunu vardır. İşte, More'un ceza eleştirisi, temelde bu meşruiyet problemi etrafında örgütlenmiştir. Dahası More -kendi yaklaşımı da eleştiriye muhtaç olmakla birlikte- adalet ve makuliyet söylemi içeren bu eleştiriyi, cezayı sonuçları açısından da ele alan faydacı bir perspektifle tamamlamış; cezanın ıslah, önleme ve caydırma gibi daha çok kamusal fayda odaklı işlevlerine temas etmeyi başarmıştır. Böylece bu çalışmada, ilk olarak More'un adil ceza söylemi bağlamındaki eleştirileri tespit edilmiş ve ardından bu eleştiriyi tamamlayan alternatif ceza argümanları ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Thomas More, *Ütopya*, suç, ceza, adalet

Utopia and punishment: Thomas More's critique of punishment

Abstract

This study deals with the issue of punishment in the context of Thomas More's Utopia and aims to reveal More's criticism of punishment and the arguments that complement this criticism. The issue of punishment is one of the main debates in Utopia. More firmly condemns unjust and unreasonable punishment practices, based on the claim that crime cannot be analyzed separately from the socio-economic context and that punishment should be proportional to the severity of the crime committed. According to More, the crime problem is not an issue that can only be solved with legal measures or criminal sanctions; Giving harsh punishments to people who are crushed under the weight of poverty, even starving, and who commit crimes just because of this desperation, or sending them to the gallows without questioning, is not only not enough to eliminate crime, but also unjust. Therefore, this type of criminal justice has ethical limits, its ability to deter crime is questionable, and there is a problem of legitimacy. More's criticism of punishment is basically based on this problem of legitimacy. Moreover, More - although his own approach also needs criticism - complemented this criticism, which includes a discourse of justice and reasonableness, with a utilitarian perspective that also considers punishment in terms of its consequences, and expressed the more public benefit-oriented functions of punishment such as correction, prevention and deterrence. Thus, in this study, initially More's criticisms of fair punishment discourse has been identified and then alternative punishment arguments that complement this criticism have been put forward.

Keywords: Thomas More, *Utopia*, crime, punishment, justice

* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, e-posta: zaktas@beu.edu.tr, ORCID ID: 0000 0002 9396 4698

Giriş

Ceza kavramı hem bir devletin suçluya dayattığı zorlamayı hem de bir ebeveynin çocuğuna uyguladığı disiplini ifade edebilecek kadar geniş bir kullanım alanına sahiptir. Bununla birlikte ceza kavramı hangi bağlamda kullanılırsa kullanılsın hoş olmayan bir uygulamayı ifade eder (Benn, 1972, s. 29). Ceza, doğası gereği bireye karşı bir çeşit zor kullanımı içerir ve bu nedenle kırılğan bir ahlaki zeminde durur. Başka bir deyişle ceza ahlaki bakımdan sorunlu bir içerik taşır ve dolayısıyla bir ceza teorisinin, ön gördüğü yaptırımı temellendirmesi gerekir (Duff & Garland, 2013, s. 2; ayrıca bkz. Aktaş, 2023, s. 262). Bir ceza teorisinin tutarlı oluşu onun mutlaka geçerli bir teori olduğu anlamına gelmez çünkü ceza kurumu, sözleşmeleri düzenleyen belli kurallardan veya haksız bir fiilin ortaya çıkardığı zararın tazmin edilmesinden öte bir anlama sahip olarak normal koşullarda ahlaken son derece uygunsuz kabul edilen eylemler içerir. Nitekim insanları -tazminat ödemeye zorlamak bir tarafa- özgürlüklerinden mahrum etmek veya onlara bedensel acı çektirmek başlı başına sorunlu bir meseledir. Bu nedendir ki bir ceza teorisi her şeyden önce önerdiği ceza pratiğini meşrulaştırmak² durumundadır (Finkelstein, 2021, s. 371-372).

Herhangi bir otorite -ki bu otorite ceza söz konusu olduğunda esasen devlettir- tarafından verilen cezanın meşruiyeti veya adil olup olmadığı meselesi, cezanın söz konusu doğası nedeniyle hemen hemen her zaman tartışmaya açık bir nokta içerir, yani cezanın kırılğan ahlaki doğası ister istemez bitimsiz bir tartışma nedenidir. Bununla birlikte öteden beri süregelen bu bitimsiz tartışmanın, mevcut ceza sistemlerinin eleştirisi, iyileştirilmesi ve daha makul ceza uygulamalarının ortaya konulması noktasında yadsınamayan bir rolü vardır. Dolayısıyla cezai faaliyetleri düzenleyen teorik ve pratik gerekçeler, ceza ile varılmak istenen amaç veya amaçlar, cezanın hangi yetki ile verildiği, suç ile orantısı, suçun doğası vb. hususlar üzerine yapılan tartışmalar bir ceza teorisinin meşruiyet kazanması bakımından kendi başına önemlidir.

Düşünce tarihinde bu türden tartışmalara rastladığımız metinlerden biri de Thomas More'un (1478-1535) ünlü eseri *Ütopya*'dır. Nitekim More'un *Ütopya*'sında ceza adaletinin önemli tartışmalarından biri olan ölüm cezası meselesini sorgulayan ciddi pasajlar buluruz. Daha açık bir deyişle More *Ütopya*'da, söz gelimi cinayet ve hırsızlık gibi mahiyeti ve niteliği bakımından oldukça farklı olan iki suça, nasıl aynı cezanın -ölüm cezası- verilebildiğini sorgular ve böylece hem adil ve meşru ceza hem de suç ve ceza arasındaki orantı meselesi gibi ceza teorisinin başlıca temalarına dokunur.

Ütopya'nın yazıldığı tarihten bu yana yaklaşık 500 yıl geçmiştir ve bu zaman diliminde ceza teorisi birçok yaklaşıma sahne olmuştur. Bununla birlikte kendisi de bir hukukçu olan More'un ceza adaleti soruşturması, özellikle suçun sosyo-ekonomik nedenlerine işaret eden çıkarımları, hukuk-kamusal fayda ilişkisine yaptığı vurgu ve meşru ceza söylemi gibi hususlar bakımından hâlen dikkate değer görünmektedir.

² Ceza pratiğini meşrulaştırma noktasında birbirine zıt iki yaygın yaklaşım mevcuttur: Bunlardan ilki, suçlunun cezayı hak ediyor olduğu argümanına dayanan ödetmeci (retributivist) yaklaşımdır. Ödetmeci yaklaşımda 'göze göz, dişe diş' esası hakimdir; ceza geçmişe dönüktür ve sonucu önemli değildir, önemli olan suçlunun yaptığının karşılığını bulmasıdır. Ceza, suçlunun suç teşkil eden fiiline karşılık acı çekmesi, adaletin sağlanması ve bozulan moral dengenin yeniden kurulması adına verilir; cezanın kendisi bizzat amaçtır. İkinci yaklaşım faydacı (utilitarian) anlayışa dayanır. Faydacı ceza yaklaşımının karakterini belirleyen ana unsur, cezayı sonuçları bakımından meşrulaştırmaya çalışmasıdır. Burada ceza vermenin amacı suçu önlemek, potansiyel suçluları caydırma; ceza gelecekte diğer potansiyel suçluları suç işlemekten alıkoyması durumunda meşrudur. Dolayısıyla faydacı ceza yaklaşımı açısından ceza geleceğe dönüktür; cezanın kendisi araç, sonucundaki fayda ise amaçtır (Aktaş, 2009, s. 2; Benn, 1972, s. 30-31; Centel, 2001, s. 338, 340; Finkelstein, 2021, s. 372-373; ayrıca krş. Cevizci, 2005, s. 154-155).

1. Yoksulluk, hırsızlık ve ölüm cezası

More'un *Ütopya*'sının başkarakteri bir denizci ve gezgin olan Raphael Hythlodæus'tur. More, Hythlodæus'u Yunanca ve Latince bilen; uygar bir yaşam süren toplumlara dair doğru ve sağduyulu gözlemleri olan; kentlerin, halkların, soyluların ve kralların yaptıkları hataları düzeltebilmek için referans alabilecekleri bilgece yasaları görmüş bir isim -hatta Platon (MÖ 427-347) gibi bir bilge- olarak tanıtır (More, 2012, s. 51, 53, 57, 59). Dolayısıyla More sözünü, en baştan örnek alınması işleri anlatan görmüş geçirmiş bir gezgine, bilgin karakterli bir isme emanet eder. İşte, More'un ceza eleştirisinin sözcüsü bu isim, yani Hythlodæus'tur.

More'un ceza eleştirisi dönemin İngiltere'sinde yürürlükte olan ceza adaletine bir itiraz ile başlar. Başka bir deyişle *Ütopya*'daki ceza eleştirisinin arka planında dönemin İngiltere'sinin ceza sistemi vardır. More, özellikle hırsızlık suçu ve bu suça verilen ölüm cezası meselesinden hareket eder ve tartışmayı -Hythlodæus'un sözcülüğünde- doğrudan ceza adaleti üzerinden açar:

Tesadüfen bir gün onun [Kardinal'in] sofrasında bulundum; rahip sınıfından olmayan bir adam vardı orada, ülkenizin [İngiltere'nin] yasalarını hinliğine yalayıp yutmuş biriydi. Bir ara fırsatını bulup o dönemde hırsızlara uyguladığınız katı yaptırımları öyle hararetle savunmaya başladı ki. Anlattıklarına bakılırsa, hırsızlık suçu işleyenler ülkenin dört bir yanında idam ediliyormuş, hatta bir keresinde de tek bir darağacına yirmisi birden asılmış. Ama 'hayretler içindeyim,' diyordu, 'idamdan kurtulsa kurtulsa ancak birkaçı kurtulabildiği halde, nasıl oluyor da hâlâ her yanda pıtrak gibi bu kadar hırsız bitiyor.' Dayanamayıp lafa girdim ve Kardinal'in huzurunda serbestçe konuşma cesareti gösterip, 'Bunda anlaşılacak bir şey yok ki,' dedim, 'hırsızlara uygulanan bu ceza aslında hiçbir hukuka sığmaz, kamuya da pek yararı yok. Çünkü bakın hırsızlık yapandan intikamınızı bu kadar zalimce aldığımız halde, insanları hiçbir şekilde bu işten vazgeçiremiyorsunuz. Adi hırsızlık bir insanın kellesini uçuracak kadar büyük bir suç sayılamaz; geçimini bir şekilde karşılayamayan insana ne kadar büyük ceza vererseniz verin onu hırsızlıktan alıkoyamazsınız. Sırf sizin memleketinizde değil, dünyanın ne tarafında olursa olsun bu tür bir yaptırım uygulayanlar, bana öğrencilerine bir şeyler öğretmek yerine dayak atmaya hevesli, zalim hocaları çağırıştırır. (More, 2012, s. 69)

More bu uzun pasajda döneminin ceza adaletini birçok noktadan yadsır: Söz gelimi mevcut hukuk, salt sonuçlar üzerinden hareket etmektedir; suçun doğduğu, meydana geldiği evreni görmezden gelmektedir. Hâlbuki bu evren analiz edilmeksizin, yani suçu doğuran asıl nedenler anlaşılmaksızın hırsızları asmanın bir anlamı yoktur çünkü geçimini sağlayamayan insan, ölümü pahasına suç işlemektedir. Dahası mevcut hukuk sistemi hırsızlık gibi adi bir suça ölüm cezası ön görmektedir ancak hukukun bir gereği olarak suç ve ceza arasında orantı gözetilmesi gerekir ve burada söz konusu orantının gözetilmediği açıktır; hırsızlık suçuna verilen ölüm cezası adil ve makul bir ceza değildir. Dolayısıyla mevcut ceza sistemi ülkedeki düzenin yarattığı sorunları örtmekten ve ceza yoluyla bu düzene meşruiyet kazandırmaya çalışmaktan öte geçememektedir. Başlıca amacı kamusal fayda gütmek olan hukuk, mevcut hâliyle bu işlevini kaybetmiştir; en sert yaptırımlarla iş gördüğü hâlde hiçbir potansiyel suçluya engel olamamakta, onları suç işlemekten caydıramamaktadır.

More hırsızlık suçunun nedeninin hırsızın kötülüğünde yattığını ve bu nedenle çözümün hırsızları ortadan kaldıran ve caydırıcı olması gereken ölüm cezasından geçtiğini varsayan mevcut ceza anlayışını kabul etmez. Onun gözünde İngiliz ceza adaleti bu hâliyle faydasızdır ve ceza problemi derin bir toplumsal analiz gerektirmektedir (Logan, 1983, s. 53-54). Nitekim More'a göre hırsızlık suçunun esas nedeni hırsızın kötülüğü değil, toplumsal bir problem olan yoksulluktur. Yoksulluk çok boyutlu ve çeşitli nedenleri olan bir problemdir, söz gelimi savaflara bağlı olarak ortaya çıkan istihdam sorunu bunlardan biridir. More istihdam sorununu savaş meselesine, ülkesi veya kralı uğruna gerek içerideki gerekse dışarıdaki savaşlarda ciddi şekilde yaralanmış olan askerler üzerinden bağlar: Birçok savaşta birçok asker hayatını kaybetmektedir ve yine bir o kadarı da çeşitli uzuvlarından olmaktadır. Dolayısıyla kimi kolunu kimi bacağını kaybeden bu insanlar evlerine döndüklerinde ne eski

mesleklerini sürdürebilecek ne de yenilerini öğrenebilecek hâldedir (More, 2012, s. 71). İşte, bu eski askerlerin geçinebilmek veya daha dramatik bir deyişle açıklıkla başa çıkabilmek için önlerinde çoğu zaman dilencilik ve hırsızlıktan başka yol olmaz.

Yoksulluk nedeni olan başka bir problem ise elini hiçbir işe atmadan yaşayan ve başkalarının sırtından geçinen soylulardır. Üstelik bunlar, yaşamları boyunca geçimlerini kendi başlarına sağlayabilecekleri tek bir meslek bile öğrenmemiş onlarca aylak sürüsünü de yanlarında tutarlar. Diğer taraftan bu hizmetkârlar, efendileri öldüğünde veya kendileri hastalandıklarında çoğunlukla kapı dışarı edilmektedir; orada burada dolanıp, biraz sağlıklarından biraz da giyim kuşamlarından olduklarında bu insanlara ne mevki sahipleri ne de köylüler iş vermektedir çünkü onlar bilir ki böylelerinin eline ne kazma kürek ne de beş kuruşluk yevmiye yaraşır. Durum böyle olunca bu eski hizmetkârlar ya açlığa razı olmak ya da çalmak zorunda kalmaktadır (More, 2012, s. 71, 73). Kısacası soylular hem zaman zaman kendilerini hem yanlarında çalışan hizmetkârları hem de sömürdükleri insanları -söz gelimi tarla kiraladıkları çiftçileri- yoksulluğa düşürürler (Dumlu, 2014, s. 93). O hâlde soylular sınıfı toplumsal varoluş biçimi bakımından önünde sonunda suç doğuracak olan yoksulluğun yapısal bir nedenidir.

More, tıpkı aylak hizmetkârlar gibi paralı askerleri de kronik bir istihdam sorunu olarak görür çünkü krallar savaşta ve barışta birçok paralı asker besler ve bunların gerçekte faydadan çok zararı vardır. Krallar bu askerler ile kamu güvenliğini sağlayabileceklerini düşünür ancak tarihteki birçok örnek bunun aksini göstermektedir. Söz gelimi Romalılar, Kartacalılar ve Suriyeliler gibi onlarca ulus paralı asker³ beslemenin ne belalı bir şey olduğunu acı bir şekilde deneyimlemiştir. Kaldı ki asıl mesele savaştan çok barış olduğuna göre faydadan çok zararı olan böyle bir güruhu beslemek makul bir iş değildir (More, 2012, s. 73, 75, 77). More'un gözünde paralı askerler; boş yere bir aylaklar ordusu besleyerek ülke kaynaklarını verimsiz kullanmak ve hâliyle hem yoksulluğu hem de onunla birlikte gelen suç tetiklemek anlamına gelir.

Tüm bunlar doğrudan veya dolaylı ekonomik dengesizliklere yol açarak hırsızlık suçuna zemin yaratır. Bununla birlikte insanları çalmaya zorlayan çok daha önemli bir neden vardır; 'koyunlar'. Bir zamanlar uysal ve azla yetinen bu hayvanlar, artık insanları bile yutacak kadar vahşi ve aç gözlüdür. Onlar tarlaları, evleri ve kasabaları viraneye çevirmekte, insanları yerlerinden etmektedir çünkü krallığın en kaliteli ve pahalı yünlerini üreten bölgelerinde soylular, mevki sahipleri ve hatta çok sayıda manastır başrahibi çiftliklerinden gelen eski kiralardan ve kazançlarından memnun olmayıp, bütün toprakları(nı) kapatıp otlığa dönüştürmektedirler. Bu beyler, toprakların çoğunu vahşi hayvan avlamak için orman ve park olarak ayırdıkları yetmezmiş gibi yerleşim yerlerini ve ekili dikili arazileri de talan edip çöle çevirmektedirler. Başka bir deyişle baba toprağını ölümcül veba gibi kemiren bir mirasyedi, pek çok araziye tek bir çitle çevirince onlarca çiftçi yerinden olmakta; bazıları üçkağıda gelerek bazıları kaba kuvvetten sinip bazıları ise bitip tükenmez tacizlerden bıkip mallarını satmaktadır (More, 2012, s. 77). Dolayısıyla bu açgözlülük ve talan, en nihayetinde zorunlu göçle başlayan kaçınılmaz bir sosyo-ekonomik bunalım doğurmaktadır:

Sonuçta, bir şekilde bütün bu zavallılar, erkeği kadını, karısı kocası, yetimi dulu, kucağında bebesi olan analar, yani onca aile (özce küçük, ama nüfusça kalabalıklar, çünkü çiftçilik çok fazla insan gerektirir) göç ediyor, şöyle dersem daha doğru olacak, sadece bildikleri, alıştıkları yuvalarını terk ediyorlar, yoksa gidecekleri bir yerleri yok aslında. Toplasan zaten beş para etmeyecek bütün eşyaları için uygun bir alıcı beklemeye bile zamanları olmadığından, sadaka kabilinden para verene hemen satmak zorunda kalıyorlar. Oradan oraya dolanırken bu azıcık parayı da harcayıp tüketince, geriye ne kalıyor, sadece hırsızlık etmek ve ipte sallanmak. (More, 2012, s. 77, 79)

³ Paralı askerlik eleştirisini More'un çağdaşı olan Niccolo Machiavelli'de (1469-1527) de buluruz. More ve Machiavelli bu hususta aynı görüştedir; paralı askerler faydasız ve tehlikelidir (Machiavelli, 1998, s. 154-155).

Görülüyor ki zenginler/soylular aylaklarıyla ve çitleme politikalarıyla işsizliğin, açlığın ve hırsızlığın ana nedenidir. İngiliz aristokrasisi toplumsal örgütlenmeyi sürdürmekle meşgul değildir (Stillman, 2016, s. 370). Hatta, aksine toplumsal yapıdaki bozukluk bunların, yani kralın, soyluların ve mevki-mülk sahiplerinin para kazanma tutkusuna⁴ kapılıp halkı yoksulluğa itmelerinden kaynaklanmaktadır (Ağaoğulları & Köker, 2013, s. 251). Bu gruplar toplumdaki avantajlı konumlarına, salt kendi çıkarlarını takip ederek ve toplumsal iyiyi görmezden gelerek ulaşmaktadırlar; bunlar toplumsal adaletsizliği bizzat üretenler ve besleyenlerdir (Dumlu, 2014, s. 94). İşte, bunların neden olduğu arazi talanı, sömürü, tekelci anlayış ve beraberinde gelen göç, işsizlik ve pahalılık geçim şartlarını ağırlaştırmış; yoksulluk altında ezilen insanlara dilencilik veya hırsızlıktan başka bir yol bırakmamıştır (More, 2012, s. 79, 81). Başka bir deyişle ağır şartlar altında ezilen bu insanların gözünde belki “suçun cezası kesin değildi, ama kesin olan suç işlemekten çekinmenin cezasıydı: Açlıktan ölmek” (Kautsky, 2006, s. 193). Diğer taraftan kesin olan başka bir husus ise çiftliklerin talanı, tekellilik, işsizlik, göç ve pahalılık gibi problemlere çözüm bulunmadıkça esaslı bir adalet tesis etmenin mümkün olmayışdır:

Emin olun, bu hastalıkları tedavi etmedikçe, hırsızlığın önünü almak için uyguladığımız adaletle övünmeniz bir anlamı yok, çünkü bu adalet görünüşte güzel, ama ne adil, ne de yararlı. Bu insanların berbat şekilde yetişmesine ve küçük yaşlarından itibaren ahlaklarının yavaş yavaş bozulmasına göz yumarsanız, sonra da, çocukken bile açıkça suça meyilli oldukları halde, büyüyüp birer yetişkin olduklarında herhangi bir suç işleyince cezalandırmaya kalkarsanız . . . onları ilk başta hırsız yapıp sonra da hırsızlıktan cezalandırmış olmaz mısınız? (More, 2012, s. 83)

More'un durduğu noktadan suç -öncelikle ceza değil- bir toplumsal örgütlenme problemi olarak görünmektedir (McBride, 2007, s. 22). Buna göre toplumdaki kötülükler yasalarla, özellikle de katı ceza yasaları ile ortadan kaldırılamaz; esas olan, suça zemin hazırlayan sosyo-ekonomik sorunlara çözüm bulmaktır. Hırsızlara ölüm cezası vermek hem haksız hem de faydasız bir uygulamadır. Bu şekilde davranan yargıçlar suç değil, insanları öldürmektedir; onlar adalet dağıtıcısı olmaktan çıkıp, birer cellada dönüşmektedir (Ağaoğulları & Köker, 2013, s. 253). Dolayısıyla hırsızlık gibi bir suça ölüm cezası veren bir ceza adaleti hem etik sınırların ötesine düşmüştür hem de kamusal zenginliğe zarar vermektedir (Ruggiero, 2013, s. 72).

Yoksulluk argümanı, suçun doğasını veya ortaya çıktığı evreni dikkate almayan ceza adaletine cepheden bir eleştiridir ve suçun boşlukta doğmadığının altını çizer; suç bozulan sosyo-ekonomik dengenin doğal bir sonucudur. Başka bir deyişle More'a göre “hırsızlık yapana ağır ve korkunç cezalar vermeden önce, insanlara yaşamını idame ettireceği imkânlar sunarsanız, hiç kimseyi ölümü bile göze almak pahasına hırsızlık yapmak zorunda bırakmazsınız” (More, 2012, s. 69).

More'un ceza adaleti hususundaki ikinci temel argümanı suç ve ceza arasındaki orantı meselesiyle ilgilidir. More, hukukun ilkesel bir gereği olarak suç ve ceza arasında orantı bulunması gerektiğinden şüphe duymaz. Dolayısıyla -daha önce de belirtildiği üzere- hırsızlık gibi adi bir suça ölüm cezası verilmesini orantısız ve adil olmayan bir ceza olarak niteler:

[B]ana göre, para çaldığı için bir insanın canını almak tümüyle adaletsiz bir şey. Çünkü insan yaşamının şans eseri elde ettiğimiz hiçbir dünya malıyla kıyaslanamayacağını düşünüyorum. Eğer böyle bir cezanın para çalındığı için değil de, adalet hiçe sayıldığı ve yasalar ihlal edildiği için uygulandığı söylenecekse, o zaman tam da bu noktada “aşırı adalet aşırı haksızlık doğurur” sözü geçerli olmuyor mu? En küçük ihlallerde bile hemen kılıcına davranan Manliuscu yaptırımlara benzer yasaları onaylamamalıyız, tabii buna karşın bütün suçları eşit sayan ve bir adamı öldürmekle parasını çalmak arasında hiçbir fark gözetmeyen Stoacı buyrukları da kabul edecek

⁴ More en ağır eleştirisini -pek bilincinde olmasa da- yeni doğmakta olan kapitalizme yöneltmiştir (Ağaoğulları & Köker, 2013, s. 251).

değiliz, oysa eşitliği göz önünde tutuyorsak, o zaman bu iki suç arasında ne bir benzerlik var, ne de herhangi bir ilişki. (More, 2012, s. 85)

More orantısız cezaya karşı ileri sürdüğü bu argümanı savunmak için dini gerekçeler de sunar. Söz gelimi ‘hiç kimseyi öldürmeyeceksin’ emrini referans gösterir ve Tanrı’nın bu açık emri ortadayken “Biraz para çaldığı için birini nasıl bu kadar kolay öldürebiliyoruz?” diye sorar. Hatta ona göre birisi çıkıp ‘Tanrı’nın cinayetle ilgili buyruğu insan yasasının cinayete izin verdiği yerde geçmez’ dese bile, aksini savunmak durumundayız çünkü insan aynı mantıkla tecavüze veya yalana da izin vermeye kalkabilir; ister insan yapımı ister Tanrı iradesi olsun, bir yasa için esas olan şey, onun makul ve adil olmasıdır. Nitekim Musa’nın yasası köleler ve asilere yönelik çıkarılmıştır ve bu nedenle çok sert ve acımasızdır ancak bu yasada bile hırsızlığa para cezası vardır, ölüm değil. Dolayısıyla bize ‘bir babanın çocuklarına buyurduğu gibi buyuran Tanrı’nın birbirimize zulmetme hakkı vermediği açıktır (More, 2012, s. 85, 87).

Diğer taraftan More’a göre mevcut ceza adaletinin hırsızlık ve cinayet suçuna aynı cezayı veriyor olması cezanın etkili ve caydırıcı olması gerektiği ilkesine de aykırıdır (krş. Stillman, 2016, s. 369). Bir hırsız ve bir katilin eşit şekilde cezalandırılması toplumsal açıdan son derece zararlıdır çünkü bir hırsız, hırsızlıktan hüküm giymenin cinayetten hüküm giymek kadar tehlikeli olduğunu bildiğinde sadece parasını alacağı kişiyi, aynı zamanda -kuvvetle muhtemel- öldürecektir. Bu suçlu açısından durum şudur: O, nasılsa yakalandığında her iki suçun da cezası ölüm olduğu için daha büyük bir tehlike ile karşılaşmayacaktır, hatta cinayet bu suçlu için güvence bile olabilir; olayın tanığını ortadan kaldırırsa doğal olarak suçunu gizleme olasılığını artırır. İşte, bu faydasız ceza adaleti hırsızların gözünü acımasızca korkutayım derken aslında onları masum insanları katletmeye sürüklemektedir (More, 2012, s. 87, 89).

More, dönemin İngiliz ceza adaletine hırsızlık suçu ve bu suça verilen ölüm cezası üzerinden göz ardı edilemeyecek bir eleştiri getirmiştir. Hırsızlık suçuna verilen ölüm cezasının adil bir ceza olmadığını felsefi, ahlaki, sosyal ve dini gerekçelere dayanarak ortaya koymuştur. Hatta savaşların askerler üzerindeki sosyal ve psikolojik etkilerini analiz ederek istihdam ve suç sorunuyla ilişkisini göstermiştir. Diğer taraftan More tüm bunları seküler bir zeminde gerçekleştirmiştir, yani seküler bir ceza analizi yapmıştır. Söz gelimi yoksulların nasılsa her zaman var olacağı gerekçesine sığınmamış; esaslı bir sorun olan yoksulluğu görmezden gelmemiştir. Argümanı için dini referanslar kullansa bile suçun nedenini ‘düşmüş insan’da⁵ veya salt bireysel sorumsuzlukta aramamış, daha çok sosyolojik bir yaklaşım izlemiş; mahkemelerin verdiği insanlık dışı etkisiz cezaları köklü yapısal sorunların bir yansıması olarak okumuştur (Stillman, 2016, s. 369-370). “Peki, More’a göre ideal ceza adaleti nasıl tesis edilecektir?” veya “More’un ceza alternatifi nedir?”

2. Alternatif ceza uygulamaları

More’un İngiliz ceza adaletine yönelttiği söz konusu itirazlar onun ceza eleştirisinin ilk kısmını; “Daha iyi bir ceza olabilir mi?” sorusuna verdiği cevap ise bu eleştiriyi tamamlayan ikinci kısmı oluşturmaktadır. More, soruyu cevaplamak için öncelikle devlet yönetimi hususunda üstat olarak andığı Roma’ya yönelir ve Romalıların ağır suçlardan hüküm giyenleri zincire vurup, ömür boyu taş veya maden ocaklarında çalışmaya mahkûm ettiklerinden söz eder. Bununla birlikte Romalılar üzerinde çok durmaz ve Pers bölgesinde yaşayan Polyleritae adlı bir halkın ceza uygulamalarının çok daha iyi olduğunu belirtir (More, 2012, s. 89). Bu halk üzerinden makul bulduğu ceza uygulamalarını verir ancak bundan önce onların mutlu bir uygarlık olduğunu göstermek ister:

⁵ More temelde ilahi şeylerle değil, siyasi kurtuluşla ilgilenmektedir. Onun *Ütopya*’daki sözcüsü Rapheal Hythloday -evrensel siyasi kurtuluşun öğretmeni- seküler bir azizdir (Engeman, 1982, s. 137-138).

Epeyce kalabalık bir halk bu, yönetim biçimleri de gayet bilgece. Pers kralına ödedikleri yıllık vergi dışında, her konuda bağımsızlar ve sadece kendi yasalarına bağlılar. Denizden çok uzakta olduklarından, doğal olarak dağlarla çevrili ve oldukça verimli olan topraklarında yetişen ürünlerle geçiniyorlar, öyle pek dışarıya gitmiyorlar, dışarıdan da buralara pek yabancı gelmiyor. Atalarının eski adetlerine bağlı olduklarından, sınırlarını genişletmek için çalışıp çabalamıyorlar, dışarıdan gelebilecek her türlü saldırıdan da uzaklar, çünkü hem etraflarındaki dağlarla korunuyorlar, hem de başlarındaki yüce krallarına vergilerini ödüyorlar. Askerlikten de tamamen muaf. Görkemli bir yaşamları yok belki, ama rahatlar; soylu ve seçkin bir yaşam da sürmüyorlar, ama mutlular. (More, 2012, s. 89)

More'un mantığı basit ama ikna edicidir. O, herkesin güven ortamında yaşadığı, geçimini rahatça sağlayabildiği, adil bir düzene sahip olan toplumların ceza yasaları da adil olur mesajını iletmenin peşindedir. Onun örneği, yine hırsızlık suçu ve bu suça verilen cezadır çünkü o, İngiliz ceza adaletini hırsızlık suçu üzerinden eleştirmiştir ve şimdi aynı örneğe dönerek bir bakıma olması gerekeni göstermek ister.

Polyleritaelıların ülkesinde hırsızlık yaptığı anlaşılınca, öncelikle çaldıklarını geri vermek zorundadır. Eğer çalınan mal kaybolmuşsa malın ederi hırsızın mallarından karşılır ve mağdur edilen kişinin zararı ödenir; hırsız ise ağır işçiliğe mahkûm edilir. Hırsızlar ağır dereceli bir suç işlememişlerse ıslahevine kapatılmaz ve/veya prangaya vurulmaz. Onlar elleri kolları bağlanmaksızın kamu işlerinde çalıştırılırlar ancak işten kaytarmaya veya tembellik etmeye kalkarlarsa o vakit zincire vurulur, hatta kırbaçlanırlar. İşine dört elle sarılan suçlular akşamları odalarına kapatılmaları, yani kontrol altında tutulmaları dışında hiçbir kötü muamele görmezler; aralıksız çalışmaktan başka kendilerini huzursuz edecek bir şeyle karşılaşmazlar. Bu suçlular kamuya hizmet ettikleri için geçimleri genelde kamu tarafından karşılır, onlara hazineden pay ayrılır veya mahkûmlar için özel bir vergi toplanır; ülkenin bazı bölgelerinde ise bu iş haktan toplanan yardımlarla yapılır. Bununla birlikte ülkenin yine bazı bölgelerinde suçlular kamuda çalıştırılmaz ve işçiye ihtiyacı olan özel şahıslara gündelikçi olarak kiralanır ve böylece hem mahkûmun geçimi sağlanır hem de kamu hazinesine para aktarılır (More, 2012, s. 91, 93).

Diğer taraftan Polyleritaelıların mahkûmlarının tümü tek renk elbise giymek durumunda olup, saçları tek tip tıraş edilmiş ve kulaklarından biri biraz kesilmiştir. Arkadaşları onlara yiyecek ve belirtilen renkte giyecek verebilir ancak para yardımı yapamaz. Para alışverişi hem veren hem de alan için ölüm cezası nedenidir. Bu mahkûmlar -ki mahkûmiyet giymiş olanlar aynı zamanda köle sayılmaktadır- herhangi bir silaha dokunamazlar. Bunların her biri geldikleri bölgenin nişanını takmak zorunda olup, nişanı çıkarmak, ait olunan bölge dışına çıkmak ve başka bölge mahkûmlarıyla konuşmak ölüm cezası nedenidir. Mahkûmların kaçmaya niyetlenmesi en az kaçmaları kadar tehlikelidir; böyle bir girişimi saklamak köleler için ölüm, özgür yurttaşlar için ise kölelik demektir. Dahası bu tür olayları ihbar edenler ödüllendirilir; özgür yurttaşlara para, kölelere ise özgürlük verilir (More, 2012, s. 93).

More, Polyleritaelıların ceza uygulamalarının ayrıntılı bir betimlemesini vererek İngiliz ceza adaletine karşı cezayı yeniden tasarlamakta; 'başka toplumsallık'ların deneyimlerinden hareketle bize yeni bir ceza perspektifi sunmaktadır (Dumlu, 2014, s. 102, 104). More'a göre bu yeni ceza sistemi daha insancıl ve daha faydalıdır. Burada cezanın asıl amacı kusurları yok etmek, suç işlemiş insanları iyi olmaya zorlayarak verdikleri zararı telafi ettirmeye çalışmaktır. Dolayısıyla insanları koruyan bu yeni ceza sistemi mahkûmların eski alışkanlıklarına dönmelerini önlemek bakımından çok daha etkilidir çünkü bu sistemde mahkûmların özgürlüklerine yeniden kavuşma olanağı vardır; onlar yeter ki itaatkâr davranırlar, davranışlarıyla insanlara düzelebileceklerine dair bir umut versinler (More, 2012, s. 93, 95).

More *Ütopya*'da Polyleritaelılardan başka Achorialılar, Macarialılar vb. halkların yasalarından da söz eder ancak bu topluluklara dair örnekleri daha çok krallara, yönetenlere

öğüt verme amacı taşır (Bkz. More, 2012, s. 111, 113, 121, 123). Bununla birlikte More, nihayet Ütopya uygarlığını anlatmaya başladığında ceza meselesine tekrar döner. More'un Ütopya'daki ceza uygulamalarına dair verdiği örnekler Polyleritaelıların ceza uygulamalarıyla benzeşir; Ütopya'nın ceza adaleti, Polyleritaelıların ceza adaletinin kimi ekleme ve ayrımlar içeren başka bir versiyonudur (Ritger, 2019, s. 1248-1249). Dolayısıyla More'un ideal uygarlığı olan Ütopya'nın ceza uygulamalarını, Polyleritaelıların uygulamalarının daha rafine bir hâli olarak düşünmemek için sebep yoktur. Nitekim More Ütopya'da daha ince bir ses tonuna sahiptir; onun başlangıçtaki sosyo-ekonomik perspektifli ceza adaleti vurgusu, artık daha çok düzeni korumaya yönelmiş olan disiplin odaklı cezaya evrilmiştir çünkü Ütopya'da; suçun başlıca nedeni olan ekonomik varoluş problemi ortadan kalkmış,⁶ ideal bir düzen hüküm sürmektedir:

Utopialılar parayı ve para hırsını ortadan kaldırmakla ne büyük bir bela yığınından kurtulmuş, ne çok cinayetin kökünü kazımış! Çünkü para derdi bitince dolandırıcılıklar, hırsızlıklar, eşkıyalıklar, kavgalar, gürültüler, çekişmeler, isyanlar, cinayetler, ihanetler, zehiremler ve bu türden sadece geçici cezalar verebileceğiniz, ama asla önünü alamayacağınız bir yığın suçun da ortadan kalkacağına bilmeyen biri olabilir mi? (More, 2012, s. 337)

Diğer taraftan Ütopya, zenginliği, lüksü ve mülkiyeti ortadan kaldırdığı hâlde yine de suçtan bağışık değildir ve dolayısıyla ceza uygulamaları Ütopyalılar için de bir zorunluluk olmaya devam etmektedir (McBride, 2007, s. 23). Daha açık bir deyişle Ütopya'da, belki suçun doğal unsurları ortadan kalkmıştır ancak bu kez de ortada ideal düzeni koruma meselesi vardır ve hâliyle ceza zorunlu bir kötü olarak varlığını korumaktadır. Nitekim düzeni koruma refleksi ve ona eşlik eden ceza olgusuyla daha Ütopya yönetimin tanıtıldığı ilk satırlarda karşılaşırız:

Traniboruslar [temsilci başkanlar] prensle düşünce alışverişinde bulunmak amacıyla her üç günde bir, gerekirse daha da sık toplanırlar. Bu toplantılarda, toplumun genel gidişatını değerlendirirler, kişisel anlaşmazlıkları (burada da böyle anlaşmazlıklar oluyor, ama çok nadir) büyümeden çözüme ulaştırmaya çalışırlar. ...Toplumu ilgilendiren herhangi bir konuda nihai karara varılması için senatoda üç gün boyunca tartışılması gerekliliği bir kuraldır. Böyle ortak meseleler hakkında senato ya da halk meclisi dışında tartışmaya kalkışmak ölüm cezasını gerektiren bir suçtur. (More, 2012, s. 159)

Bir suça doğrudan ölüm cezası vermek, esasında Ütopya'nın ceza adaleti bakımından alışıldık bir uygulama değildir; bu örnekteki ceza devleti koruma refleksinin en sert yansımasıdır. Ölüm cezası Ütopya'nın ceza adaleti içinde öncelikli ve doğrudan bir ceza değildir; Ütopya'daki ağır suçlar, esasen 'kölelik' ile cezalandırılır ve ölüm cezası çoğu zaman bu uygulamadan sonuç alınamadığında gündeme gelir:

[Ütopya'da] herhangi bir ağır suç için biçilen ceza, insanı köleliğin zorlu yaşam şartlarıyla yüz yüze bırakmadır. Kölelik suçlular için idam kadar berbat bir cezadır. Hatta Utopialıların düşüncesine göre, suç işleyenleri öldürüp hemen ortadan kaldırmaktansa köle kılmak toplumun daha hayrına olur. Çünkü çalışıp üreten insanlar ölümlere göre daha faydalıdır, üstelik başka insanlara ibret olup onları suç işlemekten uzun süre alıkoyarlar. Ama köle olarak yaşamaya mahkûm oldukları halde, isyan edip de kaçacak olurlarsa, kafese konulmaya ya da zincire vurulmaya gelemeyen vahşi hayvanlar gibi katledilirler. (More, 2012, s. 257)

Suçluları öldürmek öncelikli tedbir değildir; onları ilk aşamada köle yaparak kamusal iş gücüne katmak daha makbuldür, yani Ütopya'nın ceza adaleti bakımından birincil ceza 'çalışma'dır (Ritger, 2019, s. 1249). Başka bir deyişle Ütopya'da suçlular, işledikleri suçun topluma vermiş olduğu zararı telafi etmeleri için hayatlarını kamu hizmetine adanmak zorunda

⁶ More'a göre sosyo-ekonomik problemlerin ve dolayısıyla suçun ana nedeni özel mülkiyettir. Suçun ortadan kalkması için öncelikle özel mülkiyetin kaldırılması gerekir. Dahası her şeyin parayla ölçüldüğü bir yerde adil yönetim ve toplumsal refah imkânsızdır. İşte, bu nedenledir ki Ütopya'da özel mülkiyet ve para ortadan kaldırılmış; herkes her şeyden eşit olarak yararlanmaktadır (Malloch, 2013, s. 24; More, 2012, s. 131, 133, 331).

birakılmaktadır (McBride, 2007, s. 23). Böylece köle yapılan suçlular, hem zor hayat koşulları nedeniyle işledikleri suçun karşılığını/layığını bulmakta hem potansiyel suçlulara örnek teşkil ederek onları suçtan caydırmakta hem de çalışarak kamusal fayda üretmektedirler. Ölüm cezası ise onlar sadece kontrol veya ıslah edilemedikleri takdirde söz konusu olmaktadır.

Ütopya'daki birçok örnek; suçluları köle yaparak çalıştırmanın öncelendiğini, ölüm cezasına son tedbir olarak başvurulduğunu, dolayısıyla temel eğilimin suça kademeli ceza vermek olduğunu destekler. Söz gelimi Ütopya'da evlilik kurallarının çiğnenmesi suçtur ve bu suça aynı kademeli yaklaşımla ceza verildiğini görürüz: "Evlilikte zina edenler köleliğin en ağırını yaşamak zorunda kalırlar . . . Buna rağmen aynı suç tekrar işlenirse sonu ölümdür" (More, 2012, s. 255). Bu kademeli ceza anlayışı sadece son aşamada ölümle sonuçlanan suçlar için değil, izinsiz seyahat etmek gibi daha basit suçlar için de geçerlidir:

[Ütopyalılar] sadece birlikte seyahat edebilirler, yanlarına da prensin imzaladığı ve kendilerine seyahat izninin verildiğini gösteren ve dönecekleri günü belirten mektubu almak kaydıyla ...

Birileri tek başına kendi bölgelerinin dışına çıkmaya kalkarsa ve yanında prensin izin kağıdı olmadan yakalanırsa rezil bir durumla karşı karşıya kalır; kaçakmış gibi geri getirilir ve şiddetli bir cezaya çarptırılır. Aynı hareketi ikinci kez yapmaya cüret ettiğinde ise kölelikle cezalandırılır. (More, 2012, s. 191)

Tüm bu ceza argümanları gösteriyor ki More'un ceza adaleti hem mutlak hem de nispi teorileri bünyesinde barındıran karma bir ceza teorisinin temsilidir (Tokgöz, 2020, s. 460-461). Daha açık bir deyişle hem Polyleritae'da hem de Ütopya'da suçluların köle yapılarak zor hayat şartlarına mahkûm edilmesi ve ıslah edilemeyen suçlulara ölüm cezası verilmesi More'un ceza yaklaşımının ödetmecisi; cezanın caydırma, toplumu koruma, ıslah etme ve kamusal iş gücü yaratma gibi işlevlerinin önemsenmesi ise faydacı yönünü göstermektedir. Bununla birlikte -suçluların köle yapılmasını teklif eden pasaj(lar) başta olmak üzere- Ütopya'daki çeşitli suçlar ve bunlara verilen cezalar dikkate alındığında More'un ceza adaletinde faydacı yönün oldukça güçlü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır:

Utopia'da kadınlar on sekiz yaşına basmadan evlenemiyor, erkeklerse buna bir dört yıl daha eklemek zorundalar. Kadının ya da erkeğin evlilik öncesi gizli bir ilişki yaşadığı anlaşılırsa şiddetle cezalandırılıyorlar ve prensleri suçlarını affetmedikçe bir daha evlenmelerine asla izin verilmiyor. Ayrıca suçun işlendiği hanenin hem hanımı hem de beyi üstlerine düşen sorumluluklarını yerine getirmediği için tüm itibarlarını kaybediyorlar. Evet, bu suçu böyle ağır şekilde cezalandırıyorlar, çünkü biliyorlar ki, cinsel ilişkinin serbest olmasını yasaklayıcı bu tür ciddi önlemler almadıkları takdirde, ancak birkaç kişi evlilik içi ilişki yaşayacak, başka deyişle, bütün yaşamını tek bir insanla geçirecek. (More, 2012, s. 251)

Zina dışında kalan diğer suçların yasalarla belirlenmiş belli bir cezası yoktur. Suçun derecesine göre affedilip affedilmeyeceğine senato karar verir. Kocalar karılarını, ana babalar da çocuklarını ıslah etme yetkisine sahiptir, tabii bunların işledikleri suç herkese ders olsun diye toplum önünde uygulanan bir cezayı gerektirmeyecek kadar hafif bir suçsa. (More, 2012, s. 257)

More'un ceza sistemi açık bir şekilde insanları moral bakımdan ortak refaha faydalı olacak yönde biçimlendirme eğilimi taşır (Dumlu, 2014, s. 103). Nitekim More'un sistemindeki başlıca ceza olan kölelik uygulaması öncelikle bu faydacı perspektifle ilişkilidir. Bununla birlikte söz konusu faydayı karakterize eden ana bileşenin ekonomi olmadığını fark etmek önemlidir⁷ çünkü More'un gözünde kölelerin zorunlu çalışmasının ekonomik değil, cezai bir işlevi vardır (Kumar, 2006, s. 51). More klasik anlamda bir köleci değildir, onun meselesi -bu tür ceza adaletinin bizzat tartışmalı olması bir tarafa- suçluları köle yaparak çalıştırmak; cezayı ıslah ve kamusal fayda aracı kılmaktır, yoksa nasıl olursa olsun köleciliği teşvik etmek değildir:

⁷ Ütopya'da görünür bir köle işçiliği vardır ancak Ütopya'nın yine de köle emeğine dayandığı söylenemez çünkü çalışmaya elverişli olan tüm Ütopyalılar zorunlu olarak çalışmak zorundadır. Dolayısıyla köle emeği Ütopya için yapısal bir zorunluluk olarak görünmemektedir (More, 2012, s. 161-175, 191, 193; Stillman, 2016, s. 373-374).

Kölelerine gelince, Utopialılar ancak kendilerinin yaptığı savaşlarda esir düşenleri köle yapıyorlar, yoksa ne başka savaş esirini ne kendi kölelerinin çocuklarını ne de yabancı ülkelerden alıp getirdikleri ve oralarda kölelik yapan falanca insanı köle yerine koyuyorlar. Utopialıların kölelik cezasına çarptırdıkları sadece kendi ülkelerinde yüz kızartıcı suç işleyenler ya da yabancı kentlerde işledikleri büyük suçlardan dolayı ölüme mahkûm olanlar. Özellikle bu son söylediklerimin sayısı çok fazla. Çünkü Utopialılar bunların çoğunu oldukça düşük bir fiyata satın alıp getirebiliyorlar, hatta genellikle para bile vermeden elde edebiliyorlar. Bu tür köleler sürekli çalışmak zorunda, üstelik zincire vurulmuş olarak. (More, 2012, s. 247)

Son tahlilde More'un ceza adaleti yaklaşımı; suçluların köle yapılarak çalıştırılması, bu uygulamanın potansiyel suçlulara örnek teşkil ederek onları olası suçlardan caydırması ve aynı zamanda suçluyu ıslah etmesi gibi toplumsal bir perspektif içerir. Diğer taraftan bu yaklaşım -söz konusu perspektifine rağmen- kusursuz değildir çünkü More'un yaklaşımı her şeyden önce çoğu suçun kölelikle cezalandırılmasını öneriyor ve bunda hiçbir sorun görmüyor. Başka bir deyişle hem Polyleritaelılar hem de Ütopyalılar özelinde örneklenen ve kölelik uygulaması içeren bu ceza sisteminde etik kaygılar, en baştan bir kenara bırakılmış veya askıya alınmıştır. Dolayısıyla More, başlangıçta ölüm cezası bağlamında dile getirdiği felsefi, ahlaki ve dini itirazları unutmuş görünmektedir (Stillman, 2016, s. 374, 375-376). Kısacası More'un ceza adaleti; suçluların ıslahına, suçtan caydırmaya veya bir bütün olarak toplumsal faydaya yaptığı vurguyla oldukça sağlam bir zeminde durur ancak bunu, kölelik gibi ahlaki onayı olmayan bir uygulama üzerinden önermesi başlı başına bir problemdir.

Sonuç

Ceza eleştirisi *Ütopya*'nın ana meselelerinden biridir ve More'un gündeminde dönemin İngiltere'sinin ceza adaleti vardır. Bu sistem, suç problemini salt cezai yaptırımlarla çözmeye çalışmaktadır ve en katı ceza yasalarını uyguladığı hâlde potansiyel suçluları caydırma vasfına sahip değildir. More İngiliz ceza sistemine, özellikle hırsızlık suçu ve bu suça verilen ölüm cezası üzerinden yüklenir. Bu örnek, suç ve ceza olgusuna dair iki önemli noktayı vurgulamak bakımından oldukça etkilidir: Birincisi, suç problemi sosyo-ekonomik zeminden bağımsız tahlil edilemez çünkü ağır yoksulluk altında ezilen, gerçek manada çaresiz insanların işlediği suçun bireysel sorumluluğun ötesinde bir boyutu vardır. İkincisi ise bir suça orantısız ceza vermek, adaleti tesis etmediği gibi insanların gözünde hukuka ve ceza adaletine olan mevcut güveni de sarsmaktadır. Başka bir deyişle More suçun sosyo-ekonomik zeminle olan ilişkisini yakalamış; orantısız cezanın kimseye bir faydası olmadığını görmüştür.

Bireysel ve/veya kamusal fayda üretmeyen hukuk ve ceza sistemi ne işlevsel ne de meşrudur; bir ceza sistemi hem adaleti tesis etmeli hem de toplumsal fayda üretmelidir. İşte, More bu ceza idealini; suçluların köle yapılarak çalıştırılmasını öneren, ıslah ve kamusal fayda odaklı bir sistemde bulur. More'un sistemi karma bir ceza modeli olarak çalışır: Bu sistemde mahkûmlar öncelikle köleliğin zor şartlarından dolayı layık oldukları muameleyle karşılaşmış olur, yani bozulan moral denge yeniden tesis edilir; hak yerini bulur. Bununla birlikte köle olarak çalıştırılan mahkûmlar, başkalarına örneklik teşkil eder ve böylece cezanın caydırıcılık vasfı tecelli etmiş olur. Kamu hizmetinde çalıştırılan mahkûmlar hem doğal bir ıslah süreci yaşar hem de ortak faydaya katkıda bulunur, dolayısıyla ceza adaletinin amaçlarından biri olan etkin ceza gerçekleşir.

More ceza adaletinin iki önemli referans temasına dokunmayı başarmıştır: adalet ve toplumsal fayda. Diğer taraftan More bunlara, ne yazık ki kölecilik gibi baştan ahlaki onayı olmayan bir sistem üzerinden temas etmiştir. More'un köleciliğe bakışı ekonomik değildir; o, suçluların köle yapılmasını ceza adaleti bağlamında talep eder ancak kölecilik -nasıl uygulandığından bağımsız- bizzat varlığı nedeniyle eleştiri konusudur. Dahası bu suçluları köleleştirme ve ıslah edilemezlerse öldürme önerisi More'u, İngiliz ceza adaletine yöneltmiş olduğu eleştirilerin benzerlerine muhatap kılmıştır.

Sonuç olarak -kölecilik meselesi ayrı tutulursa- More'un ceza adaletinin hâlen geçerliğini koruyan ve bir ceza teorisi için uyarı niteliği taşıyan hükümleri vardır: Suç boşlukta doğmaz ve bu nedenle salt cezai yaptırımlarla ortadan kaldırılamaz; ceza adil ve makul olmalıdır; etkili bir ceza ıslah etme, potansiyel suçluları caydırma ve kamusal fayda gibi esaslı amaçlar gözetir.

Kaynakça

- Ağaoğulları, M. A. & Köker, L. (2013). *Tanrı devletinden kral-devlete*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Aktaş, S. (2009). Cezalandırmanın amacı üzerine. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1-2), 1-25.
- Aktaş, Z. (2023). Platon'da cezanın temellendirilmesi. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (35), 261-279. <https://doi.org/10.53844/flsf.1248136>
- Benn, S. I. (1972). Punishment. P. Edwards (Ed.), *The Encyclopedia of Philosophy* (Cilt 7, s. 29-36) içinde. New York: Macmillan Publishing.
- Centel, N. (2001). Cezanın amacı ve belirlenmesi. *Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce'ye Armağan* (s. 337-372) içinde. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Cevizci, A. (Der.). (2005.) Ceza felsefesi. A. Cevizci (Ed.), *Felsefe Ansiklopedisi* (Cilt 3, s. 154-155) içinde. Ankara: Babil Yayıncılık.
- Duff, R. A. & Garland, D. (2013). Introduction: Thinking about punishment. R. A. Duff & D. Garland (Ed.), *Oxford Readings in Socio-Legal Studies: A Reader on Punishment* (s. 1-43) içinde. Oxford: Oxford University Press.
- Dumlu, H. (2014). Thomas More'un Ütopya'sında adalet kavrayışı (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Engeman, T. S. (1982). Hythloday's Utopia and More's England: An interpretation of Thomas More's Utopia. *The Journal of Politics*, 44(1), 131-149. <https://www.jstor.org/stable/2130287>
- Finkelstein, C. (2021). *Sözleşmecî ceza yaklaşımı* (F. Kararmaz, Çev.). M. P. Golding & W. A. Edmundson (Ed.), *Hukuk Felsefesi ve Hukuk Teorisi Rehberi* (s. 371-392) içinde. İstanbul: İslık Yayınları.
- Kautsky, K. (2006). *Thomas More ve Ütopyası* (O. Özgül, Çev.). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Kumar, K. (2006). *Modern zamanlarda ütopya ve karşıütopya* (A. Galip, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Logan, G. M. (1983). *The meaning of More's Utopia*. Princeton: Princeton University Press.
- Machiavelli, N. (1998). *Hükümdar (İl Principe)* (H. K. Karabulut, Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Malloch, M. (2013). Crime, critique and utopian alternatives. M. Malloch & B. Munro (Ed.), *Crime, Critique and Utopia* (s. 21-43) içinde. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- McBride, K. (2007). *Punishment and political order*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- More, T. (2012). *Ütopya (Mükemmel Bir Devlet Modeli ve Yeni Utopia Adası)* (Ç. Dürüşken, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Ritger, M. (2019). Reading *Utopia* in the Reformation of punishment. *Renaissance Quarterly*, 72(4), 1225-1268. <https://www.jstor.org/stable/26897301>
- Ruggiero, V. (2013). Crime and punishment in classical and libertarian utopias. M. Malloch & B. Munro (Ed.), *Crime, Critique and Utopia* (s. 71-89) içinde. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Stillman, P. G. (2016). Justice, crime, and punishment in More's Utopia. P. Guerra (Ed.), *Utopía: 500 años* (s. 367-379) içinde. Bogotá: Ediciones Universidad Cooperativa de Colombia.

Tokgöz, H. B. (2020). Cezalandırmanın amacı ve bu bağlamda ütopyalar üzerine bir değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(1), 431-467. <https://doi.org/10.33717/deuhfd.704815>

Araştırmacıların Katkı Oranı:

1. Yazar: % 100

Çatışma Beyanı: Bu çalışma kapsamında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Belirtilmemiştir.